

Horeczky Krisztina

Kamikazeakció

TÁNCKULTÚRA A HAZAI MOZIKBAN

A New York-i Metropolitan Operaház (Met) előadásainak élő, évadonkénti, műholdas HD-közvetítése a filmszínházakban évezredünk egyik legnagyobb hatású kultúr- és üzleti reformja [lásd Horeczky Krisztina: Digitális operaház. *Filmvilág*, 2014. április – A szerk.]. A busás vállalkozás szellemi anyja az „elit kultúrába” a plebejus és monden popszakmából érkező Julie-Borchard Young. A Met-be gömbvillámként becsapódott pionirkát David Bowie 2003-as világ körüli *Reality*-turnéjának Wembley arénabeli állomása ihlette meg, amely koncertet 20 ország 88 mozijában közvetítették élőben. A *The Met: Live in HD* 2006. december 30-án 98 kinóban indult útjára Mozart *A varázsfuvolájával*, James Levine fő-zeneigazgató, karnagy vezényletével. A Peter Gelb irányította teátrum évadonként tíz, délután egy órakor kezdődő matinédarabját tavaly 70 ország 2000 játszóhelyén sugározták élőben, franchise-rendszerben, nyaranta ismétlésekkel. A produkciókra több mint 15 millió jegy kelt el; a Met átlagos profitja nettó 17 millió dollár évadonként. A bevétel 50 százaléka a gyártó, bemutatóhely intézményé, 10 százalék a terjesztőé, 10 százalék a mozié. A produkciók helyszíne és gyártója általában ugyanaz, kivéve a moszkvai Bolsoj Balettet, ahol is a gyártó-forgalmazó a francia Pathé. Magyarországon a Művészetek Palotájában 2008 óta, az Uránia Nemzeti Filmszínházban 2010-től adják a Met előadásait élőben; vidéken Egerben, Kecskeméten és Szegeden látható az operasorozat.

A Met egyeduralmának megtöréséért indították el idén májusban az EU által támogatott The Opera Platform (www.theoperaplatform.eu) projektet. A német-francia tulajdonú ARTE kulturális tévécsatorna az Európai Operaházak és Fesztiválok Szövetségével (Opera Europa) összefogva teszi lehetővé tizenöt európai operaház élő produkcióinak ingyenes online letöltését – három nyelven, hatnyelvű feliratozással.

A *The Met: Live in HD* úttörő szerepének említése nélkül nem szólhatnak az úgynevezett alternatív tartalomról (*alternative content, event cinema*), azaz a társművészetek, valamint a sport- és lokális események vetítéséről a nagy felbontású, digitális vetítőgéppel (High Definition projektor) és 5.1-es Dolby hangrendszerrel működő mozikban. A *Financial Times* 2013-as cikke szerint míg 2009-ben 59, addig 2013-ban már több mint 2500 moziban adtak (el) alterna-

A hattyúk tava (Mariinszkij Színház, Szentpétervár)

tív tartalmat Európában. Ennek 59 százaléka opera, 11-12 százaléka színházi, 7 százaléka balettelőadás. (A kontinensen a franciáknál a legmagasabb a balett aránya: 24 százalék.) Mindez 2015-re valószínűleg 650 millió dollár bevételt hoz – ez az összeg 2008-ban még 50 millió dollár volt. Egy 2013-as, Németországban és Nagy-Britanniában készült kutatás rávilágított: az alternatív tartalmak (speciális) törzsközönségének 85 százaléka nem néz nagyjátékfilmeket a mozikban. Az operát és a balettet moziban (is) megtekintő európai publikum átlagéletkora pedig ötven év fölött van. Vagyis az alternatív tartalmak rendszeres elérhetősége a gyöngyvásznakon – egyelőre – nem formálta át az ifjabb generációk kultúra-fogyasztási szokásait. A dalszínház és a balett számottevő arányban nem hódította meg a fiatal(abb) nemzedékeket; válságműfaj maradt, függetlenül a nem pusztán fiskális szempontból gyümölcsöző, hanem művelődéstörténeti léptékkal is jelentős, a kulturális identitásra is ható innovációs megoldásoktól.

A *The Met: Live in HD* egyetlen versenytársa az operát és a balettet a kezdetektől vegyesen, évadszerűen kínáló Angol Királyi Operaház (Royal Opera House/ROH).

A rosszul őrzött lány (Royal Ballet, London)

Noha a két teátrum gyakorta közösen hozza létre az operaprodukciónkat, a londoni dalszínház csak a 2010/2011-es szezonban indította el a live-sorozatát, először Nagy-Britanniában. *A rosszul őrzött lány*, *A hattyúk tava* és a *Diótörő* élő közvetítése 2012-ben a brit mozikasszák toplistáinak élmezőnyébe röpítette a Kevin O'Hare irányította Angol Királyi Balettet (Royal Ballet/ROB). A 2014/2015-ös évadot már a világ 40 országában, több mint 1500 bemutatóhelyen vetítik. Hazánkban élőben adják a programot Budapesten, a Pesti Vigadóban. Felvételről a fővárosi Puskin moziban, Szolnokon, Kecskeméten, Debrecenben, Pécsen, és csak a balettelőadásokat Szegeden. Nagy-Britanniában a roppant népszerű alternatív programok mozijegyára 15-20 font (kb. 5 500–7 400 forint), nálunk 3 600–4 100 forint. A Met élő közvetítéseinek mintáját követi még a Bolsoj Balett, a prózai színházi szcénában a londoni Nemzeti Színház és a Royal Shakespeare Company. Ezek a produkciók (is) mind elérhetők Magyarországon; az alternatív tartalmak legsokszínűbb választékát az Uránia kínálja (múzeumi tárlatvezetések és színházi előadások Nagy-Britanniából, Met- és Bolsoj Balett-szezon, rockkoncertek stb.). A program(sorozat)ok egyedüli terjesztője a Pannónia Szórakoztató Kft., a ROH-évadokat is ez a cég teszi elérhetővé Kelet-Közép-Európa filmszínházaiban.

Amennyiben sarkosan kívánok fogalmazni – miért ne tenném? –, a kortárs tánc és a klasszikus balett hazai híveit a Trafó – Kortárs Művészetek Háza és a Pannónia Szórakoztató Kft. menti meg a provincializmustól; miattuk lehetünk szinkronban az idővel. A Trafóban idén újra láthattam Wayne McGregor együttesét, a Random Dance Companyt az *Atomosszal* és a Compagnie III-et a briliáns Aurélien Bory *Plexusával*, a ragyogó japán táncművész Kaori Itóval. Az Urániában, majd a Pesti Vigadóban többször megnézhettem, szintén „élőben”, napjaink legkeresettebb primabalerináját, Natalja Oszipovát, az Angol Királyi Balett fenomenáját. Fő témámhoz számadatokkal díszített, kanyargós utakon eljutva: három éve nézek rendszeresen tánc- és balettelőadásokat mozikban. Először Sasha Waltz *Rómeó és Júliáját* láttam a Párizsi Opera Balettjétől a Puskinban 2012-ben. A világ legjelentősebb operabalettjei közül a Párizsi Opera Balettje az egyik olyan társulat, amely-

nek küldetése a modern és kortárs táncalkotók műveinek bemutatása, repertoárra tűzése. Ez volt az egyik missziója az együttest 1995-től 2014-ig vezető Brigitte Lefevre-nek, akitől a New York City Ballet hajdani ünnepelt szólistája, Benjamin Millepied vette át a stafétát. (Millepied felelt a koreográfiáért a Darren Aronofsky rendezte *Fekete Hattyúban*. A pszichothrillerben nyújtott alakításáért Oscar-díjat kapott a felesége, Natalie Portman.) A párizsi balettkompanya extancos igazgatójánál egy évvel fiatalabb az egyik legismertebb kortárs mozgáskomponista, a Flamand Királyi Balettet 2015-től irányító Sidi Larbi Cherkaoui (sz. 1976). Pályatársa, napjaink (talán) legkeresettebb koreográfusa, a brit Wayne McGregor (sz. 1970) Sir Kenneth MacMillant követően, 2006-ban lett az Angol Királyi Balett állandó tánckomponistája. McGregor az első kortárs táncalkotó, aki betört a világ legnagyobb presztízzsel bíró operabalett-társulatainak rezervátumaiba (Bolsoj), jelentősen átalakítva az együttesek (Párizsi Opera Balettje, Angol Királyi Balett) művészeti koncepcióját is.

A fent leírt jelenség alapvetően cáfol rá egy szikkadt tévhiedelemre; Robert Wilson a *The Times*nek adott, 2012-es interjújában kinyilatkoztatta, hogy az Angol Királyi Balett, ahol a „szegény” Sylvie Guillem szolgált, XIX. századi képződmény. Nos, a nagy világotjáró Wilson – akit Jerome Robbins-díjjal tüntettek ki a tánc és a színpadi mozgás megújításáért – súlyosan alulinformált. Egyrészt nem tudta, hogy a korszakos Guillem még a pályán van (harminckilenc év után az idén vonul vissza), másrészt hogy a XXI. századi McGregoron kívül hány fiatal(abb) koreográfus dolgozik rendszeresen a londoni társulatnak. Például a lefegyverző Kafka-adaptációt, a *The Metamorphosist* elkészítő Arthur Pita, a huszonkilenc éves Liam Scarlett és Christopher Wheeldon (sz. 1973).

Ám az elmúlt, nagyjából tíz évben végbement változásokból vajon mit észlel az, aki a mozikban néz balett- és táncelőadásokat? Sommásan: (közel) semmit. A Párizsi Opera Balettje előadásait nem vetítik/közvetítik; így a szélesebb közönséghez nem jut el, hogy a 2015/2016-os évadban bemutatják – többek között – Pina Bausch, Anne Teresa De Keersmaeker, Maguy Marin, Jérôme Bel, Wayne McGregor, Justin Peck, Alekszej Ratmanszkij, Jerome Robbins és Christopher Wheeldon műveit. Vendégjátéka lesz a Batsheva Dance Companynak és a Rosasnak.

A londoni Royal Ballet 2015/2016-os moziévada, hat balettelőadással, azonban érzékeltet valamicskét a reformjelenségekből: látható lesz Liam Scarlett-től a *Frankenstein*. A *Viscera/Egy faun délutánja/Csajkovszkij-pas de deux/Carmen* összeállításban pedig a *Viscera* (Zsigerek) Scarlett, a *Carmen* pedig az idén visszavonuló kubai balettsztár, Carlos Acosta munkája. Sajnálatos, hogy McGregor-opus (például a Virginia Woolf inspirálta *Wolf Works*) jövőre sem kerül be a programba. Üdvözítő, hogy a bár fényét veszített és igen ásatagnak tűnő Bolsoj Balett is „modernül”: a 2015/2016-os szezonban bemutatják John Neumeiertől (sz. 1939) *A kaméliás hölgyet* és Jean-Christophe Maillot-tól (sz. 1960) *A makrancos hölgyet*. Továbbá: a párizsi, a londoni és a moszkvai teátrumokban is műsoron lesz George

Balanchine. (Párizsban és Londonban rég' bebetonozták a repertoárba.)

Az egyik legszebb élményem az Urániában tavaly látott Neumeier-féle *A kis hableány* a San Francisco Ballet-től, címszerepben a világ legismertebb kínai primabalerinájával, a páratlan Yuan Yuan Tannal. Ez a produkció érzékletesen megmutatta, mi kell ahhoz, hogy a táncműfaj tökéletesen érvényesüljön a mozi-vásznon: kivételes vizuális erő (látvány, scenika, operatőri munka), rendkívüli előadó-művészi képességek. Mindezeket a feltételeket (túl)teljesítette az élő közvetítésekkor kivált fölspannolt és csúcsmódot mutató Royal Ballet több produkciója: Christopher Wheeldontól az *Alice Csodaországban* és a *Téli rege*; aztán a rokokó-mestermű *Csipkerózsika*, a *Giselle*, *A hattyúk tava* és *A rosszul őrzött lány*. Több mint fölvilanyozó volt minden idők legnépszerűbb koreográfusától, Matthew Bourne-tól az emblemikus *Hattyúk tava* 3D-s változata és a gótikus-vámpír *Csipkerózsika*. Ugyanakkor kétségtelen, hogy ma az Angol Királyi Balett társulata képes megfelelni leginkább a XXI. század kihívásainak-elvárásainak, amiben oroszlánrésziük van a lenyűgöző művészeknek, köztük Natalja Oszipovának, Sarah Lambnek, Zenaída Janovszkinak, a zseniális Edward Watsonnak és a korunk Fred Astaire-ének (is) nevezett Steven McRae-nek. Kár, hogy a karizmatikus fekete bárány, az önkereső Szergej Polunyin faképnél hagyta az együttest.

Apropó, rebellis oroszok. Emlékezetes Bolsoj-előadást nem tudok említeni. Hacsak azt nem nevezem emlékezetesnek, hogy a táncörtörténetileg izgalmas, Jurij Grigorovics-féle *Rettegott Iván*ban élőben esett el maga *Rettegott Iván*. Az akár a Hülye Járások Minisztériumából szalasztott Mihail Lobuhin a trónját elhagyva, a pornép közé leereszkedve, a lépcsőkön

Csipkerózsika (Royal Ballet, London)

lépkedett lefelé, midőn elbotlott a földig érő aranyपालástjában. Előtte több mint két hónappal felvételtől láttam, amikor egy hattyú hasalt el a karban *A hattyúk tava*ban. Bár a Bolsojval ez idáig nem volt kimondott szerencsém, azért a *Rómeó és Júliában* példáját adta a két címszereplő, Anna Nyikulina és Alekszandr Volcskov, milyen az érzékeny és kimagaslóan intelligens előadó-művészet – nem szólva a technikáról. Emellett a Grigorovics koreografálta *Spartacust* is a Bolsojban adják elő a legnívósabban. Mindezek dacára: noha a világ két legbecsültebb balett-táncosa, Oszipova és hajdani élettársa-partnere, Ivan Vasziljev egykor az együttes ikonikus tagja volt (előttük senki nem hagyta el önként a kompániát), mára hamis piár-lózung, hogy a Bolsojban vannak a világ legkiválóbb táncosai.

Bizonyos, hogy a tánc- és balettelőadások vetítése a mozikban ugyanolyan megtermékenyítő hatást gyakorol a műfajra, mint a *The Met: Live in HD* az operajátszásra. Új technológiai fejlesztések is születtek: a világ talán legkeresettebb karnagya, Valerij Gergijev vezette szentpétervári Mariinszkij Színház balett-tagozata (a volt Kirov, ma Mariinszkij Balett) nevéhez fűződik a világ első 3D-s balettfilmje, a *Giselle*, a címszerepben a vendégművész Oszipovával. Két évvel később, 2013-ban szintén a Mariinszkij Balettől volt látható a világ első 3D-s, műholdas balettközvetítése, *A hattyúk tava* – a Cameron/Pace Group (lásd *Avatar*, *Pi élete*, *Titanic*) közreműködésével. Mindennél azonban sokkal fontosabb lenne, ha esztétikai értelemben is gazdagabbá válnának a mozikban elérhető tánc- és balettelőadások. Ennek egyik feltétele lenne, hogy a programok összeállításában is jóval nagyobb bátorsá-

got tanúsítson a világ vezető balettegyütteseinek kockázatkerülő menedzsmentje. Lényeges volna továbbá, hogy egyre többen ismerjék föl, érdemes megmutatkozniuk egy másik közegben, a mozikban is – gondolok elsősorban a Párizsi Opera Balettjére. Emellett: a tánc- és balettműsorok terjesztőinek is nyitottabbnak, tájékozottabbnak, trendkövetőbbeknek kellene lenniük. Pina Bausch legendás munkáinak ugyanúgy a mozikban volna a helyük, mint a megérdemelten populáris Matthew Bourne-éinek.

Miközben örömteli, hogy a klasszikus balett iránt (is) érdeklődő hazai publikum naprakészen követheti a világ két legismertebb balettegyüttese, a Bolsoj és az Angol Királyi Balett működését – ráadásul vidéken is –, ez a közönség olyannak tűnik az Urániából és a Pesti Vigadóból szemlélve, mint egy lángot őrző szekta. Föl-fölbukkan, de igen kevés a fiatal néző, és az idősebb korosztály (is) a Bolsojt részesíti előnyben a londoni royalista társulathoz képest. Szakmabeli fehér holló a vetítéseken. Három év alatt kétszer regisztráltam kollégát (összesen három személyt): 2012-ben a Puskinban és tavaly Bourne *Csipkerózsikáján*. Summázva: olybá tűnik, hazánkban nem teremtődött meg az a fizetőképes, polgáriasult közeg, amelynek a kultúrafogyasztási szokásává válna a tánc- és balettelőadások nyomon követése a mozikban. Ebben köz-

rejátszik, hogy Magyarországon aggasztóan silány a táncművelés. Elkeserítő, sőt botrányos, hogy a hazai napilapokban nem/sem jelent meg tisztes nekrológ az idén, május 2-án elhunyt Maja Pliszeckájáról, miközben a minőségi(nek mondott) nyomtatott sajtóból eltűnnek a táncművészettel foglalkozó, értő írások és kritikák. Az online média ilyen tárgyú cikkeket eleve nem közöl. Emellett: a tánc- és balett-történet ikonikus szereplőiről, csillagairól – légyenek azok magyarok vagy külföldiek – nem jelennek meg könyvek. Pliszeckaja életrajzát a Magyar Táncművészeti Főiskola adta ki 2009-ben, tankönyvként. Hiánypótló, tánc-történeti sorozatot a L'Harmattan indított el rögös és rövid útjára, Fuchs Livia áldozatos szerkesztésében. A Solymosi Tamás navigálta Magyar Nemzeti Balett tavalyi, Erkel Színház-beli „alternatív”-„független” estjén, a *TáncTrend '14*-en harknizott a Vári Bertalan-féle Varidance, láthatóak voltak Budai László tangőesztrádjára, továbbá Góbi Rita és Jellinek György dilettáns neki-buzdulásai.

Ilyen nyomorúságos klímában tánc- és balettelőadásokat vetíteni a mozikban több mint heroikus tett: már-már kamikazeakció. Ezért évek óta úgy nézek erre a valószerűtlen jelenségre, mint ami a fantasztikum birodalmába tartozik. A csodákhoz ugyebár nem lehet hozzászokni.

XI. Shakespeare Fesztivál

2015. július 2-12.

A XI. SHAKESPEARE FESZTIVÁL PROGRAMJAI:

- 2015. július 2.: **W. Shakespeare: III. Richárd** – *Kínai Nemzeti Színház, Peking (PRC)*
- 2015. július 3-4-5.: **W. Shakespeare: Vízkereszt, vagy amit akartok** – *A Gyulai Várszínház és a Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház közös bemutatója*
 - 2015. július 6.: **W.S. Othello – néger mór** – *Stúdió „K” Színház*
- 2015. július 7.: **W. Shakespeare: III. Richárd** – *A Zsámbéki Színházi Bázis és a Manna Produkció előadása*
- 2015. július 8.: **Shakespeare korabeli zenék** – *Magyar Reneszánsz Együttes*
 - 2015. július 9.: **Macbeth Badya** – *Kasba Arghya (IND)*
- 2015. július 10.: **Dalok Shakespeare-nek** – *Maria Joao trió jazzkoncertje (P)*
- 2015. július 10.: **W. Shakespeare: Rómeó és Júlia** – *The Flanagan Collective (GB)*
 - 2015. július 11.: **Shylock** – *Piotr Kondrat (PL)*
- 2015. július 12.: **W. Shakespeare: Athéni Timon** – *Színház- és Filmművészeti Egyetem végzős hallgatói*

Valamint magyar és külföldi előadások, zene, film, konferencia, gasztronómia.

Részletes műsor – információ: www.shakespearefesztival.hu és www.gyulaivarszinhaz.hu
Jegyfoglalás: e-mail: gyulaivarszinhaz@t-online.hu, **tel.:** + 3666/463-148, +3630/639-9062